

tio exactissima ad naturæ leges semper est.

264 Insistunt. Ex eo deducimus sensationum uniformitatem, quod omnes nigrum, viride etc. dicant, quod nobis tale esse apparet: at possunt sensus aliorum aliter affici ac nostri, ex consuetudine tamen eadem nomina usurpare: ergo veracitas sensuum ex uniformitate sensationum deduci non potest. *Dist. min.* possunt aliter affici diversitate aliud objectum indicante, *neg. min.* retenta ejusdem objecti representatione, *con. min.* Major, aut minor intensitas, claritas, distinctio (27, et seq.) in perceptionibus intervenire quidem potest juxta organorum diversitatem: oculus ex. gr. magis convexus, humor crystallinus crassior, aut curior, nervorum, fibrillarum textura delictior etc. fortuitam, sive ut ajunt, *accidentalem* varietatem in perceptiones inducere potest, *substantialem* non potest. Quæcumque illa sit diversitas, nemo unquam inficiabitur, objecta mollia, dura, aspera, plana, convexa, alba, nigra, solida, liquida, cetera, ubique gentium talia haberi, qualia nosmetipsi experimur, eademque nomina respondentibus perceptionibus indere; quod satis est ad veracitatem sensuum affirmandam. Deinde anatomica sectio corporum uniformem oculorum texturam ubique gentium indicat; quod de aliis etiam corporis partibus verum est. At uniformes causæ uniformes effectus producere ex physica habemus; quod satis est ad asserendum omnium hominum sensus æqualiter affici.

265 Inst. 1. Existentiam corporum eo mo-

do habemus, quo corpora esse odora, amara, dulcia, colorata: enimverò hæ notiones à physicis negantur, prout vulgò easdem usurpamus; ergo nulla est deductio à sensuum testimonio. *R. neg. paritatem majoris.* Sensationes quidem in nobis productas eodem modo habemus, atque existentiam corporum; ab his enim illam deducimus. Quod autem corpus sit odorum etc. eo sensu, quo vulgò creditur, judicium est intellectus præposterè de rebus judicantis; atque adeò testimonium sensuum exactum non est ad regulas ante expositas.

266 Inst. 2. Dum corpora sapida repræsentantur, intellectus errorem corrigere debet: ergo etiam dum persuasiones à corporibus imprimi videntur, fidem abnuere debet intellectus. *Prob. conseq.* Dormientes similes sensationes experiuntur, quin ab objectis externis producantur: potest igitur idem evenire vigilantibus, ideòque intellectus errorem sensus corrigere debet. *R. neg. cons.* ad cujus probationem *dist. ant.* quin ab objectis producantur in præsentia, *conc. ant.* quin producantur, nec productæ unquam fuerint, *neg. ant.* Differentiam vigiliæ à somno antea assignavimus, eamque satis novit, quisquis non dormitat vigilans, aut *sibi somnia fugit.* Somniorum autem causas alias exposituri sumus. Interim ratum sit, somniantium sensationes similes esse memoriæ nostræ: quæ ea tantum revolvere potest, quæ prius sensibus hauserit.

267 Oppon. 2. Potest Deus per se ipse sensus nostros, aut mentem agitare, nullo inter-

veniente corpore: at nihil habemus, unde constet, hoc Deum in nobis non operari: ergo saltem dubia est existentia corporum, et criterium desumptum ab ipsis. *R. neg. min.* Sensus communis, qui vox quædam naturæ est, sive rectius Dei naturæ auctoris, satis nos commonefacit, causam externam sensationum esse corpora in sensus agentia; Deus nos deciperet, menti nostræ perpetuò illudens, si contra sensum communem res agerentur. Præterea omnino extranea est à præsentī quæstione illa de existentia corporum, aut causarum occasionalium. Quid enim? minus afficiuntur sensus, aut effectus non sequuntur juxta præscriptum naturæ ordinem, ex quo isthæc inventæ sunt opiniones? Verum enimverò id tantum est, quod requiritur ad sensuum testimonium pro criterio veritatis assumendum. Illæ equidem speculationes meræ sunt, quæ nihil rerum ordinem immutant: ac perinde est mihi cibum sumenti, quod illæ sensationes immediatè à cibo, vel à Deo originem ducant, ut nutrimentum, ac vires recipiam.

268 Inst. Nihil detrahit veracitati divinæ, quod omnes ferè homines qualitates corporibus tribuerent, quæ reapsè in illis non reperiuntur: ergo neque illusio corporum. *R. neg. cons.* primus error *theoreticus* est, alter *practicus*, ex quo innumera absurda sequerentur. Scientia illa, quæ ad colores, sapes etc. spectat, ex illis est, quæ meram curiositatem continet; parumque interest, utrum peripateticæ qualitates, aut modificationes recentiorum, dis-

putationis sapientum exerceant. Certum tamen est, ab omnibus semper easdem sensationes expertum iri, omniumque ideas in hoc convenire; ad presentiam corporum frigidorum, sapidorum etc. se frigus, saporum intelligere, quicumque demum sit modus, quo hæ sensationes peraguntur, quod physicorum est examinare; quibus Deus non promisit judiciorum in rimandis naturæ arcanis securitatem, sive, ut ajunt, *infallibilitatem*.

269 Inst. iterum. In Ven. Altaris Sacramento ejusmodi deceptio semper contingit, quin hæc sensuum illusio Deum dedecet: ergo in physicis etiam potest accidere. *R. dist. ant.* et Deus nos præmonitos voluit hujus illusionis ad fidem exercendam convenientis, *conc ant.* secus, *neg. ant.* Quod ad reliquas apparitiones attinet, quæ in Scripturis narrantur, satis ex circumstantiis manifestum erat, nullam per ipsas illusionem à Deo venire hominibus, neque error nisi occasione præposteri judicii oriri poterat.

270 Oppon. 3. Circulus vitiosus committitur, Dei existentiam è corporum existentia demonstrando; atque iterum hanc à Dei veracitate deducendo: ergo nullæ sunt adductæ probationes. *R. neg. ant.* vel claritatis gratia sic *distinguo*: committitur circulus, si agatur apud eosdem, *conc.* si apud diversos, *nego*. Adversus admittentes corpora, demonstramus esse Deum à corporum existentia; quemadmodum ad credentes Dei veracitatem, ab hac deducimus esse corpora. *Disting.* etiam inclusam *prob.* Dei existentia adversus eos, qui corpora admittunt, de-

monstratur è corporum existentia, *conc.* contra *phantasticos*, *neg.* Phantastici, qui admittunt principia religionis, Dei veracitatem pro aris, ac focus tuentur, atque ex illa deducitur argumentum in ipsos. Aliter procedendum esset contra atheos phantasticos, si qui sunt, quos nullos existere hactenus audivi. Atheorum enim dogma fundamentale est: *tangere, et tangi, nisi corpus nulla potest res: è nihilo nihil, in nihilum nihil posse reverti.*

§. III.

Sensus communis.

271 Quoniam ad sensum communem superiori §. appellavimus; pauca hic adnectere placuit, quæ eandem notionem explanarent. "Communis sensus naturæ, ait sapienter *Horvath*, est quædam hominibus naturaliter insita vis, qua ii, postquam rationis usum consecuti sunt, sentiunt se inclinari ad commune, et constans iudicium ferendum de quibusdam objectis, quorum veritas *summa* perspicuitate sese non manifestat. Tale iudicium est ex. gr. quo sentimus non posse fieri, ut ex minimis corpusculis temerè commixtis coalescat quoddam lexicon numeris omnibus absolutum."

272 "Judicia, *insistit prælaudatus auctor*, à communi sensu promanantia his characteribus sunt discernenda. Primò sola natura duce, ac magistra concepì debent, quin ulla præcedat alia institutio, aliudve externum ita sentiendi motivum, ut auctoritas, numerusque ita sen-

tientium, spes, metus etc. Hinc poetarum fabulæ, polytheismus, superstitiones variæ, dolo, armis, imperio, integris licet regnis, ac nationibus persuasæ, prorsus non erant communis naturæ sensus dogmata. Similiter perperam attribuerentur communi naturæ sensui ea iudicia, quæ ei sensuum testimonio innituntur, quod legitima ratiocinatione erroneum, et falsum esse deprehenditur. Cujusmodi est ex. gr.: *Solem tam annuo, quam diurno motu circa terram quiescentem gyrari.* Secundò iudicia à communi sensu provenientia debent esse communia omnibus, vel saltem majori parti humani generis; iis nimirum, qui ratione, et attentione, ut par est, utuntur. Tertio sint uniformia oportet, ita nimirum, ut unum ejusmodi iudiciorum alteri non adversetur: secus enim, naturas res oppositas doceret. Quarto denique sint stabilia, ita ut nulla temporum vicissitudine queant extinguì, juxta illud *Cic. de Nat. D. lib. 2., cap. 2.: Opiniorum commenta delet dies, naturæ iudicia confirmat.*"

273 Positio 3. *Sensus communis, sensu modo exposito est etiam veritatis criterium tutissimum, ita ut errare non possimus, dum communem sensum consecramur. Prob. primo.* Existit communis sensus naturæ: at munus illius est discernere verum à falso in quibusdam rebus non adèò perspicuis, ut sunt prima principia: ergo tutissimum est veritatis criterium. *Prob. maj.* Indubium est, quædam iudicia hominibus, natione, moribus, genio, cœli temperie discrepantibus, esse communia, quæ notis mo-

do adductis insignita sunt: enimverò hoc sensum communem vocamus; ergo etc. *Prob. maj.* "Nulla gens est, neque tam immansueta, neque tam fera, quæ non, etiamsi ignoret, qualem habere Deum deceat, tamen habendum sciat." Cic. 1. de leg. c. 8. Idem dicere oportet de aliis dogmatibus hominum generi promiscuis: ex. gr. *Numen colendum: vindicem malorum bonorumque remuneratorem esse: nuditatem vestibus tegendam: quasdam actiones esse honestas, alias turpes: liberè hominem bonum vel malum amplecti:* atque alia sexcenta, quæ et in nobismetipsis experimur, atque è testimonio historicorum universum per orbem vigere novimus.

274 *Confir.* Divinam sapientiam, ac bonitatem decebat, in rebus necessariis, quales modò expositæ sunt, per naturæ ipsius ductum nos instituere, quem sequendo errare non possemus. Nam harum veritatum evidentia non statim se prodit, quum alioquin necessariæ sint ad religionem, mores, propriam conservationem etc. Quot enim et quanta mala hominum genus invaderent, si ea nimia intellectus contentione, longis speculationibus, ratiociniis, ut ceteræ artes, et scientiæ condiscenda forent? Et quidem in nobismetipsis comperimus, quasdam actiones ad leges physicas, nec opinantibus nobis conformari, putà corpus ad alteram partem inclinare, dum pondus ab altera sustinemus etc., quod quidem naturæ quodam ductu, ac sensu fieri, quis neget? Sanè providentissimus naturæ Auctor mutis animantibus sensum quemdam indidit, quem *instinctum* vocant,

ut ea, quæ ad propriam conservationem, propagationem, atque etiam meliorem statum attinent, assequerentur. At hominibus ratione utentibus non minùs illa necessaria sunt, quam *cultus, moralitas, societas*, quæ ex illis veritatibus supra expositis omninò pendent: ea igitur sensus communis ministerio hominibus impressit Deus.

275 *Prob. 2.* Impulsus ille naturalis, quem omnes experimur ad ferenda judicia de rebus non perspicuis nuper indicatis, quum sit omnibus ratione utentibus communis, ab Auctore naturæ originem ducere necesse est: atqui naturæ Auctor perperam ageret, si eam naturæ vocem omnes audire compelleret, quæ in errorem transversos ageret: ergo ipsa est tutissimum veritatis criterium. Et quidem, uti aiebat Tullius (*Tusc. 1, cap. 13*). "Omni autem in re consensus omnium gentium, lex naturæ putanda est.... atque hæc ita sentimus natura duce, nulla ratione, nullaque doctrina:" quæ verò ejusmodi sunt, si nos in errorem inducerent, naturæ Auctori deceptio attribueretur; quum maximè rationi consentaneum sit, naturæ ductum sequi: ergo etc.

276 *Oppones:* Quæ nos à communi sensu provenire tenemus, communia omnium gentium dogmata esse deberent: at historicis testibus Californii, Orinochenses, aliæque nationes apud Oceani insulas à Cookio detectæ, aut in ejusdem circumvectionis historia descriptæ, nudi incedebant, alii nullum signum religionis, aut numinis cultus edebant etc.; ergo commu-

nis sensus assertus prorsus commentitius est. *R. dist. maj.* Communio omnium gentium belluino more viventium, ac rationem feritatis callo veluti obductam habentium, dogmata esse deberent, *neg. maj.* gentium ratione expedita utentium, *conc. maj.* Quouque homo ratione abuti queat, ut tandem parùm à brutis animalibus differat, exempla adducta satis ostendunt, eos tamen antequam ad ejusmodi feritatis gradum devenerint, naturæ voces non sensisse, iisdemque moribus semper usus esse, neque historia testatur, et ratio ipsa contradicit. Deindè plura sunt, quæ à peregrinantibus præpropera nimis sententia definiuntur, quæ maturius examen postularent. Qui enim internum animi sensum rimari possunt, quum linguam barbarorum ignorent, ut nullam ipsis divinitatis notionem inisse tam asseveranter affirmant? Demùm experimento postea compertum est, barbaros ad meliorem frugem conversos, spontè illa præstare, quæ communis sensus omnes docet. Quod ad atheos spectat, qui magno animi vigore *in corde suo dixerunt: non est Deus*, interdù quidem apud alios hæc jactant, *noctua tamen et soli dubitant*, inquiebat Seneca.

277 Insistes: hæc, quam naturæ propensionem, sive vocem vocamus, potest esse vitium naturæ, quemadmodùm aliæ in malum inclinationes, maximè post Adami lapsum, quum intellectus, ac voluntas à nativa perfectione declinaverunt; ac si hæc ita se habent, criterium veritatis à sensu communi deduci non potest: ergo etc. *R. neg. maj.* Ad adjunctam à *paritate*

probationem, reddo *disparitatem*, quæ in eo consistit, quod et propensiones illæ in malum, quæ naturales sunt, quamvis à peccato etiam deterioris conditionis homo devenerit, atque in pura natura fuisset; nec in naturæ opificem redundant, quum libera voluntate, qua homo donatus est, utens, malum possit vitare: non ita esset, si ad ea, quæ natura duce conducitur, falsa esse possent; quum eorum ministerio ad finem suum tam naturalem, quam supernaturalem, hominem perducatur naturæ conditor Deus.

278 Oppones 2. Quæ à communi sensu proficiscuntur, carent indiciis, quæ à perspicuitate habentur: ergo possunt in errorem ducere: *prob. cons.* Opiniones ideo quandoque in errorem ducunt, quod careant evidentiæ notis: enimverò quamdam etiam obscuritatem admixtam habent, quæ à sensu communi dictantur: ergo etc. *R. neg. primam cons.* ad cuius *prob. dist. maj.* Ex eo dumtaxat quod careant evidentiæ notis opiniones in errorem nonnumquam ducunt, *neg. maj.* Plura certa sunt, quam evidentiæ: quod si de opinionibus generatim verum esset, eas errori subjectas non esse, sine ullo errandi periculo quamlibet sequi possemus: quod jam de rebus à sensu communi nobis dictatis supra ostendimus.

§. IV.

Auctoritatis criterium.

279 Auctoritas, vel divina est, vel huma-

na. Divinitatem fontem esse inexhaustum veritatis, nemo, qui atheus non sit, unquam negavit. Quæ verò ad divinam auctoritatem pertinent, theologorum sparta sunt, quibus ea pertractanda relinquimus. Nobis humanæ auctoritatis pondus ac limites perquirendi sunt, quippe ad veritatis criterium maximè conducunt. Plura enim sunt, quæ neque à perspicuitate, neque à sensuum testimonio, neque à sensu communi vera deducimus. Ceteroquin nobis non minus necessaria, ac scitu digna, quàm ea sunt, que ab his tribus veritatis fontibus haurimus. Romanam rempublicam, imperium, res gestas testimonio hominum persuasi, extitisse credimus, æquè ac totum majus sua parte esse, aut solem quotidie oriri, credamus. Hic assensus *fides humana* dicitur, ut eam à divina fide distinguamus, quæ assensus est mentis, Dei loquentis testimonio innixus (92).

280 Experimentum in nobismetipsis capere licet, non æque res omnes testimonio hominum compertas amplecti, neque eandem fidem, ex g. Cookianæ navigationis narrationes, atque existentiam Romani Imperii à nostra mente extorquere (82, 83). Oportet igitur canones quosdam statuere, quibus genuina illa testimonii humani certitudo, à fallibilibus hominum attestationibus secernamus. Res quidem sensu communi magis quam ullis præceptis definienda foret. Novimus enim nonnullos tactu quodam mentis, si ita loqui fas est, adeo subtili præditos, ut vera à falsis nec opinantes

etiam, aut præceptis destitutos secernere, quod alii longa institutione præstare non possunt. Quæ tamen solent assignari conditiones, ut hominum testimonium moralem certitudinem pariat metaphysicæ supparem, sunt sequentes.

281 I. *Testium numerus*: videlicet, quem homo prudens majorem non aveat. Sinas existere, imperium amplissimum obtinere, artes excolere etc., à tot scriptoribus, ac testibus confirmatur, ut nisi demens sim dissentire non queam. II. *Testium gravitas*, et *æquitas*: gravitatem, sive pondus testimonii ab ætatis maturitate, mentis acie, cultura, ceterisque adjunctis; æquitatem à moribus, probitate, rectitudine, integritate, veracitate sumimus; ita tamen ut utraque simul in teste adducto reperiatur: neque enim sufficit, hominem probum esse, si aut ætatem, aut culturam etc., sufficientem non attigerit, ut ea quæ testatur, creditu digna sint: aut etiamsi hæc habeat, probitate destituatur. III. *Constantia et concordia in testimoniis*: ne sibimetipsi, aut invicem contradicant, quod apud historicos non rarum est. Quod si in summa rerum conveniant, diversitas quædam in narrationibus, quæ vel ab stilo, vel à commentariorum copia provenire potest, testimonium non infirmat. Si unus, aut alter contradicat ceteris, historicorum qualitates, ingenium, religio, aliaque adjuncta, ex quibus illorum character intelligi possit, perpendi debent. *Dum laudat cives, condemnat Pagijs hostes; tam bonus est civis, quam malus historicus.* IV. *Testes oculati*, aut coævi præfe-

rendi sunt non oculatis, aut remoto tempore ab rerum eventu dissitis. Testibus item juratis, ni perjurii aliàs convicti sint, præ non juratis assentiri oportet; quod ad viros dignitate conspicuos etiam extendendum est, quorum testimonium majus pondus plerumque habet, quam privati cujusdam. V. Si ea narret historicus, aut testis, quæ sensum communem lædunt, ac fieri non posse manifestum est, falsitatis statim dammandus. Quæ verò insolita sunt, aut à virtute humana excedente, patrata asseruntur, non idèò rejicienda sunt, quod eorum causas non assequamur: at maturius examen expectandum, judiciumque eatenus suspendendum, quoad veritas elucescat. VI. Plura sunt, quæ ab uno fonte hausta, ac per diversos canales postea derivata, etiamsi plures testes conflare videantur, reapse unum tantum in originem invenies. Ejusmodi esse, quæ de bello Trojano, aut Ulyssis erroribus, circumferuntur, ab uno Homero, poetam, non historicum agente, desumpta, existimant nonnulli: quod ad *Æneæ* in Italiam adventum, à Virgilio traditum, extendunt alii, qui ut Augusto regium sanguinem ab *Ænea* assereret, anilem fabulam adoptavit.

282 Ad argumentum ut vocant, *negativum*, sive auctorum synchronorum silentium, quod attinet, paucis hæc habe. Quæ ab omnibus synchronis scriptoribus silentio præmittuntur; ac demùm post longam temporum seriem ab aliquo auctore in lucem eduntur, nullo authentico documento firmata, inter fervida phan-

tasæ deliria, aut latentis malignitatis commenta recensenda sunt: quandoque etiam oscitantis, nec maturi judicii scriptoris indicia produnt. Unius, alteriusve synchroni silentium non satis firmum argumentum est ad ea perneganda, quæ ab aliis ejusdem ætatis auctoribus referuntur: quum etiam nostra hac tempestate experiamur, à quibusdam scriptoribus plura reticere partium studio, brevitatis amore, monumentorum defectu, aut motivis politicis, timoris, adulationis etc.

283 Positio quarta. *Auctoritas humana omnibus notis superius relatis insignita, tutissimum est veritatis criterium.* Prob. I. Sensus communis nos docet factum aliquod à nube testium confirmatum, rejici non debere, quando plurimi diversæ conditionis, ætatis, ingenii, nullo timore, spe, fraude adacti, constanter unanimiterque testantur, se vidisse, audisse etc. in quod affirmant, aut scribunt: ex. g. Ludovicum XVI. Lutetiæ Parisiorum trucidatum obiisse Conventus nationalis decreto: enimverò sensus communis in errorem nos impingere non potest (273): ergo auctoritas humana tutissimus est veritatis criterium.

284 Prob. 2 Nullum medium aliud habemus ad res præteritas aut absentes cognoscendas, quarum notitia non minùs nostra interest, quam illarum ad propriam conservationem, societatem etc. (274) spectantium, nisi hominum testimonium: sed providentissimus naturæ Artifex nobis defuisset, si media ad ea, quæ ad conservationem etc. necessaria sunt as-

sequenda, non præparasset: ergo etiam defuisset, si auctoritatem humanam, tamquam medium tutissimum ad veritatem nanciscendam, non præstituisset. Equidem plurima sunt religionem, societatem, scientias spectantia, quæ ab hominum testimonio prorsus dependent: ex. g. traditiones, authentica divinorum librorum identitas, jura, possessiones, experimenta, observationes etc. quæ omnia pessundare necesse est, auctoritate humana à criterio veritatis relegata. Quæ contra hanc propositionem opponuntur, sunt sequentia.

285 Argum. I. Facta historica nullam rigorosam demonstrationem admittunt: sed quæ demonstrari non possunt, assensum non merentur, quum probabilitatis gradum non excedant: ergo auctoritas humana, quæcumque illa sit, in veritatis criterium assumi non potest. R. *dist. maj.* nullam rigorosam demonstrationem metaphysicam, aut physicam admittunt, *conc. maj.*: moralem, *nego.* Omnis certitudo iis fundamentis niti debet, cujus ordinis est: neque enim geometricam veritatem ab hominum testimonio demonstramus, aut leges naturæ à principiis geometricis deducimus. Eodem modo de certitudine morali discurrendum est, cujus demonstratio ab ipso ordine morali desumi debet. Insanus sit, oportet, qui à me Romam existere affirmante, quum Romæ scribam, demonstrationem hujus *theorematis*, ut eidem assentiatur, seriò contendat.

286 Argum. II. Certum et probabile *essentialiter* differunt, sive sunt ordinis diversi, sed

quæ ejusmodi sunt, ab uno in alterum ordinem migrare non possunt: ergo probabile probabili adjunctum ad certitudinem eveni non potest. Subsumo. Sed quodlibet testimonium seorsim in humana auctoritate probabilitatis tantum est argumentum: ergo tota collectio certitudinem parere non potest. R. Alteram huic ratiocinationi similem formando, sive, ut ajunt, *retorquendo argumentum.* Singulare et plurale sunt ordinis diversi: sed quæ ejusmodi sunt, ab uno in alterum ordinem migrare non possunt: ergo singulare singulari adjunctum ad numerum pluralem eveni non potest: sed quilibet homo est singularis, ergo tota collectio pluralem numerum non componet. Jam *dis. min.* ab uno in alterum ordinem migrare non possunt in eodem ordine remanendo, *conc. min.*: ordinem primum deserendo, *neg. min.* Evidens est, singulare quodvis numerum pluralem componere non posse, solitarium manens: attamen alteri adjunctum, singularitatem deserendo, plurale fit: idem ad ordinem moralem transferendum est. "Certum est, inquit *Para*, plura humana testimonia fieri posse ex eorum collectione verum certitudinis motivum: fieri enim potest, ut hæc testimonia simul collecta ita gravia, et multiplicia sint, ut indefectibiliter cum rei, quam referunt, veritate connexa sint: unicum testimonium auctoritas est; alterum altera auctoritas est, quæ primam auget, ac roborat; atque ita porrò. Quum plures graves, et concordantes auctoritates tam multæ sunt, ut sint, et appareant indefectibiliter cum facti historici

veritate connexa, tunc auctoritates hæ, ita accumulatae, et se invicem roborantes, non amplius puræ probabilitatis, at veræ, ac perfectæ certitudinis motivum sunt. Non semper præcisè definiiri potest, ubi probabilitas cesset, et subeat certitudo in factis historicis: at sæpissimè definiiri potest, hoc, vel illud factum historicum plena, ac perfecta certitudine gaudere.

287 Inst. 1. Testimonia hæc simul collecta naturam non mutant: at seorsim probabilitatem tantum efficiunt: ergo et simul. R. *Retorquendo iterum argum.* Homines simul collecti naturam non mutant: at seorsim quilibet bis mille pondus elevare non potest: ergo neque simul cum aliis. Jam *dist. maj.* naturam non mutat quoad effectum producendum, *neg. maj.* naturam quoad internam constitutivam, *conc. maj.* Vel aliter ad scholæ modum magis accedens: naturam *physicam, conc. maj.*: naturam *moralem, neg. maj.* Exempla adeo sunt communia, ut oleum atque operam perdere: si ea accumulare. Receptum scholarum axioma huic ratiocinio optimè quadrat: *argumentum multum probans nihil probat.*

288 Inst. 2. Singuli testes seorsim nos fallere possunt: ergo et tota collectio: *prob. cons.* Optimè deducitur: *singuli homines sunt mortales:* ergo et *tota collectio:* ergo etiam prior consequentia recta est. R. *Dist. primum consequens:* ergo et tota collectio fallere potest, potentia numquam ad actum reducenda, *conc. cons.:* potentia, quæ nos in dubium prudens veritatis adducat, *neg. cons.* Jactus venereus,

centies millies replicatus, possibilis est; numquam tamen hoc eveniet, ut quis talis ludens jactum supremis punctis notatum centies millies sine intermissione jaciatur: nec quisquam adeo demens fuit, ut hoc evenisse, aut eventurum aliquando, sibi persuadeat. Quod ad paritatem attinet, dico: in mortalitate hominis ad actum reducenda, nullam absurditatem sensum communem lædentem reperiri; imò contrarium ratio ipsa persuadet: at in factis, quæ universali hominum testimonio firmantur, plenè acquiescere, sensus communis, sive nature vox omnes hortatur.

289 Inst. 3. In casu plenæ auctoritatis non esset liberum testibus falsò testari; aut Deus teneretur, si quando contingeret, deceptionem impedire: at hoc nullo fundamento innititur: ergo etc. *Prob. maj.* Si liberum est, possunt libertate abuti, atque inde falso testari: hoc autem non admittimus: ergo ipsis liberum non est falsò testari. R. *neg. maj.* cujus *prob. dist.* possunt omnes libertate abuti possibilitate eventum obtentura, *neg. maj.* possibilitate nunquam verificanda, *conc. maj.* superiore articulo hoc satis explicatum arbitror.

290 Arg. III. Quò magis humanum testimonium ab origine recedit, eò magis illius pondus decrescit: sed plerumque ita sunt, quæ ab humana auctoritate hebentur: ergo etc. *Prob. maj.* Experientia quotidiana constat, facta historica decurso temporis augeri, immutari, minui *cetera:* at hoc maximè illorum pondus minuit: ergo etc. R. *neg. maj.* et *dist. majorem*